

IN MEMORIAM
LILY ARAD, HISTORIADORA DE L'ART
(Santiago de Xile, 1947 - Rehovot, Israel, 2022)

per Montserrat PAGÈS I PARETAS

Lily Arad, que fou professora de la Universitat Hebrea de Jerusalem i membre d'aquesta Societat des del 2007, ens deixà la nit del 10 de juny de 2022, després d'una llarga malaltia. Com ella volia, morí a casa, a Rehovot (Israel), molt modestament. La Lily, que era una lluitadora infatigable, vivia per a la recerca historicoartística relacionada amb Terra Santa, ajudada en tot pel seu marit, Marco Arad, que ens deixà molt poc abans, el 3 de març del mateix any.

Nascuda en una família jueva procedent de Romania, el seu pare era Abraham Silberman, el qual, fugint de l'antisemitisme i de la pobresa, el 1924 havia emigrat a Santiago de Xile, pioner dels seus set germans que, amb els pares, hi emigraren al cap de dos anys, el 1926. La mare de la Lily era Aïda Epstein, també jueva, nascuda a Polònia, d'una família que, per les mateixes raons, també havia emigrat a Santiago de Xile. La Lily tenia una germana més petita, la Ruth, la filla de la qual, Michal Molcho, així com la seva cosina germana, Gabriela Yudelevich, filla del seu oncle Gregorio Silberman, l'han acompanyada fins al final. A la Gabriela, sobretot, li agraeixo la informació familiar que completa la que al seu dia em proporcionà la mateixa Lily.

Molt inquieta i amant de la justícia social, la Lily estava molt relacionada amb els moviments d'esquerra d'oposició al règim dictatorial que hi havia llavors a Xile, principalment amb el de Salvador Allende (que el 1970, amb la candidatura Unidad Popular, guanyà les eleccions i l'11

de setembre de 1973 fou enderrocat pel sagnant cop d'estat d'Augusto Pinochet), per la qual cosa la seva família, tement que no li passés res, el 1965, quan ella tenia divuit anys, l'envià a Israel. Hi anà tota sola i visqué els dos primers anys en un quibuts, on aprengué la llengua del país, l'hebreu, que fins aleshores desconeixia. Explicava que ho havia passat molt malament, que va ser un temps molt dur, que s'havia sentit molt sola i que li havia costat molt d'adaptar-s'hi. Al cap de dos anys hi anaren els seus pares i la seva germana.

Poc temps després va conèixer el qui seria el seu marit, en Marco, d'una família sefardita de cognom Estrugo procedent dels Balcans, de Turquia o de Bulgària (i segurament abans, de la península Ibèrica). En Marco, nascut el 1941 (i mort el 3 de març de 2022, com hem dit), tenia sis anys més que la Lily i feia poc, també, que havia arribat a Israel i que hi havia après l'hebreu. Lluità a la Guerra dels Sis Dies (del 5 al 10 de juny de 1967), que donà la victòria a Israel enfront d'Egipte. El nom d'Arad el prengué al cap de poc d'arribar. Aleshores, des dels temps heroics de Ben Gurion i els primers anys de l'estat d'Israel, s'impellia els nous immigrants, els que havien de poblar l'encara nou estat, a canviar-se el nom i prendre'n un que fos més jueu. Adoptà el d'Arad, que és una ciutat d'Israel, situada vora el desert del Nègueb i el de Judea, a vint-i-cinc quilòmetres del mar Mort i a quaranta-cinc de Beerxeba, poblada per jueus asquenazites i sefardites.

En Marco i la Lily es casaren de seguida i tingueren dos fills, l'Ilan (1969) i la Maya (1973). L'Ilan, que sempre la preocupà —devia ser rebel com ella—, s'arribà a disparar un tret a la cama per no anar a la guerra contra els palestins. La Maya es casà molt jove amb un jueu de família rica i influent, amb el qual es traslladà a Boston, on han nascut i crescut els seus tres fills; fa anys que se'n separà. Durant molts anys, cada estiu anava amb els fills a Israel, a casa la Lily i en Marco, a Rehovot (prop de Tel-Aviv), perquè aprenguessin l'hebreu. Els darrers temps els fills s'havien distanciat molt de la mare, cosa que a la Lily li dolia molt.

Per guanyar-se el pa, la Lily treballà durament a Israel en feines diverses, que compaginava amb l'estudi, a l'Hamidrasha Art College, de Tel-Aviv (1977), i a l'Achva Academic College, de Beer-Tuvia. I, finalment, a la Universitat Hebrea de Jerusalem, on cursà la carrera d'història de l'art i, d'on més tard fou professora (1996-2018). El seu tema d'interès principal era la cultura visual de Terra Santa - Israel, i la presència de Terra Santa a

Europa i d'Europa a Terra Santa, especialment a l'edat mitjana i en els períodes colonial i postcolonial. Entre 2009 i 2014, també estigué vinculada al projecte «SPECTRUM-Visual Translations of Jerusalem», de la Universitat Hebrea de Jerusalem i el European Research Council.

La seva tesi, sobre les pintures romàniques de Barberà del Vallès, l'escriví i defensà en hebreu a la susdita universitat, el 1998. Fou justament la tesi, la que, des de primers dels anys noranta, la portà a Catalunya, primer a Vic i després a Barcelona, perquè volia veure i conèixer personalment no només els murals de Barberà del Vallès que ella estudiava, sinó els altres conjunts pictòrics que allotjaven els museus catalans, principalment el Museu Episcopal de Vic i el Museu Nacional d'Art de Catalunya. L'un i l'altre encara eren els antics museus: a Vic, el que havien construït mossèn Josep Gudiol i mossèn Eduard Junyent, que encara era obert al públic i dirigia mossèn Gros, amb qui la Lily travà una amistat intel·lectual que, tant a Terra Santa com a Vic, duraria fins al dia d'avui; el de Barcelona, tot i que era tancat al públic des de l'estiu de 1990 perquè s'havia de remodelar, tenia encara els absis al lloc on Joaquim Folch i Torres els havia col·locat el 1934 (instal·lació que Joan Ainaud completà el 1972). Fou aleshores que vaig tenir la sort, l'honor i el plaer d'acompanyar l'estudiosa que venia d'Israel a veure els absis i d'aconduir-la per l'antiga sala de romànic que acabava de ser tancada al públic. Deambulant totes dues per aquest laberint estret i atapeït d'obres d'art, clos al públic i mal il·luminat (que, a més, feia de reserva d'altres obres, principalment de pintura sobre taula), però amb els tresors més preuats de la pintura romànica catalana, la Lily i qui signa aquest escrit, d'edat, caràcter i tarannà molt semblants, bastírem una amistat que ens ha enfortit a totes dues i que ha perdurat fins a la seva mort.

A mossèn Gros i a qui escriu, ens preocupava molt que la tesi de la Lily sobre les pintures de Barberà del Vallès estigués escrita només en hebreu i allotjada als prestatges de la universitat de Jerusalem, sense que fos coneguda ací. Per això, tots dos, amb l'ajuda de l'amic Jaume Figueras (germà de l'arqueòleg Pau Figueras, antic monjo de Montserrat establert a Terra Santa i professor a Israel), cercàrem la manera de fer-la traduir i publicar en català, cosa que aconseguírem gràcies a la parròquia de Santa Maria de Barberà i al seu rector, mossèn Josep Jordi, i a l'Ajuntament de Barberà del Vallès, essent alcaldessa Ana del Frago. Així, la seva tesi, traduïda de l'hebreu al català, fou publicada sota el títol *Santa Maria de Barberà del Vallès*.

Fe i poder darrere les imatges sacres (Barberà del Vallès, Tabelaia, 2011). El traductor fou el jove hebraïsta Jordi Casals. L'Ajuntament d'aquest municipi, on el llibre va ser presentat amb una gran acollida popular i d'estudiosos, té en perspectiva la seva reedició.

El talent i la capacitat intel·lectual de Lily Arad, així com els seus amplis coneixements i erudició en arqueologia cristiana i bíblica, actuaren en benefici de tot allò que va escriure. La Lily tenia com a objectiu de la seva recerca la cultura visual a les terres de la Bíblia, des de la primèria fins a l'art d'Israel i de Palestina (*The Crown of Jerusalem. Franz Joseph's Dream of an Ideal Empire*, Jerusalem, Spectrum, 2012), i les imatges de Terra Santa en la cultura occidental, ço que la portà a fer la tesi sobre les pintures romàniques de Santa Maria de Barberà, per l'exaltació i el descobriment de la Santa Creu que hi ha representat a l'absis de l'evangeli.

No només la tesi la vinculà a Catalunya, sinó diversos altres estudis seus que hi foren publicats, alguns dels quals a la nostra *Miscel·lània Litúrgica Catalana*. També hem de recordar la seva conferència en la sessió de l'11 de maig de 2011 de la nostra Societat, titulada «El culto de la Santa Cruz en la cultura visual de Tierra Santa y Cataluña».

Lluitadora infatigable, un mes abans de la seva mort, estant greument malalta, encara tingué l'alegria de veure publicat el seu darrer llibre, el que es titula *Gifts from Jerusalem Jews to the Austro-Hungarian Monarchs. Identities, Otherness, and Belonging*. Segons m'havia explicat, l'obra sorgí a partir de la seva descoberta a Viena d'un llibre de la primera escola d'art d'Israel, fundada el 1906, el qual formava part d'un lot d'onze objectes que els jueus de Jerusalem enviaren a l'emperador Francesc Josep.

Lily Arad ens ha deixat en plena maduresa intel·lectual i creativa. Els seus alumnes i els seus companys a la universitat de Jerusalem, així com nosaltres, els seus amics catalans, la trobarem molt a faltar. Se n'ha anat en un moment de màxima capacitat, malgrat la greu malaltia que des de fa molts anys l'havia anat tenallant. La seva absència ens és molt dolorosa, però els seus estudis la continuaran fent present entre nosaltres.

BIBLIOGRAFIA DE LILY ARAD

«The Representation of Cain in Santa Maria de Barberà del Vallès». *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, núm. 5 (2001), p. 197-203.

«Liturgical Aspects in the Depiction of the Sin and the Annunciation in Santa Maria de Barberà del Vallès». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. x (2001), p. 128-137.

«Tomando la decisión correcta: el *bathing* y Ramon Berenguer IV». *Matèria: Revista d'Art*, núm. 2 (2002), p. 267-278.

«The Bathing of the Infant Jesus in the Jordan River and his Baptism in a Font: A mutual iconographic borrowing in Medieval Art». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. xi (2003), p. 21-44.

«A Biblical Scene in the Service of the Church: King Solomon's Judgment». *A: World Congress of Jewish Studies* (Jerusalem, 2003) [en línia]. <www.jewish-studies.org>.

«L'invention de la Vraie Croix à Santa Maria de Barberà del Vallès: une exaltation de la Reconquista, le Comte et l'Église». *Études Roussillonnaises*, núm. 20 (2003), p. 39-50.

«From Creation to Salvation in the Girona Embroidery». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. XII (2004), p. 59-88.

«The Augusta Victoria Hospice on the Mount of Olives and Kaiser Wilhelm II's Peaceful Crusade». *Jahrbuch des Deutschen Evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes* [Hannover: Selbstverlag des Deutschen Evangelischen Instituts], 9/10 (2005), p. 126-147.

Perception and Action in Kaiser Wilhelm II's Concept of Jerusalem. Jerusalem: The Hebrew University of Jerusalem: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2005. (Working Paper; 44)

«Les pintures romàniques de Sorpe, noves interpretacions». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. XIV (2006), p. 21-60. [Amb Montserrat Pagès i Paretas]

«The Holy Land Ampulla of Sant Pere de Casserres - A Liturgical and Art-historical Interpretation». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. XV (2007), p. 59-86.

«The Emperor's New Crowns: A Portrait between Legend and History on the Mount of Olives». A: HEINZELMANN, Michael; EISLER, Ejal J. (ed). *Proceedings of the International Colloquium on the German Contribution to Cultural Development in Palestine, Jerusalem 21 April 2005*. Hannover: Verlag des Deutschen Evangelischen Instituts für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes, 2008, p. 60-72.

«Imágenes discretas: la exaltación de la Cruz, la corona y la Iglesia en Cataluña y Tierra Santa». A: ALCOY, Rosa; BESERAN, Pere (ed.). *Imatges indiscretas: Art i devoció a l'edat mitjana: Jornades internacionals, Universitat de Barcelona, abril 2008*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2011, p. 29-43.

«Theater - eine kaiserliche Waffe. Ein himmlischer Segen für den Kreuzzug-Kaiser Wilhelm II. in Jerusalem». A: GOREN, Haim; EISLER, Jakob (ed.). *Deutschland und Deutsche in Jerusalem, eine Konferenz in Mishkenot Sha'ananim, März 2007*. Jerusalem: Mishkenot Sha'ananim, 2011, p. 46-62.

«An Absent Presence: Jerusalem in Montserrat». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. XX (2012), p. 345-382.

The Crown of Jerusalem - Franz Joseph's Dream of an Ideal Empire. Jerusalem: Spectrum, 2012.

«A (Hi)story of Jerusalem: Memories and Images in the Austro-Hungarian Empire». A: KÜHNEL, Bianca; NOGA-BANAI, Galit; VORHOLT, Hanna (ed.). *Visual Constructs of Jerusalem*. Turnhout: Brepols, 2014. (Cultural Encounters in Late Antiquity and the Middle Ages Series), p. 139-152.

«Ein Traum wird verwirklicht: Kaiser Franz Joseph I. und seine Völker im österreichisch-ungarischen Hospiz in Jerusalem». A: BUGNYAR, Markus; WOHNOUT, Helmut (ed.). *Im Orient zu Hause - Das Österreichische Hospiz in Jerusalem*. Viena: Geschichte und Kunst, 2015, p. 251-279.

«Jerusalem in Galicia: From the Navel to the Ends of the Earth». A: BARTAL, Renana; VORHOLT, Hanna (ed.). *Between Jerusalem and Europe: Essays in Honour of Bianca Kühnel*. Leiden: Boston: Brill, 2015. (Visualising the Middle Ages Series), p. 133-153.

«Realising a Dream - Emperor Franz Joseph I and his Peoples at the Austrian Hospice in Jerusalem». A: BUGNYAR, Markus; WOHNOUT, Helmut (ed.). *At Home in the Orient - The Austrian Hospice in Jerusalem*. Viena: Geschichte und Kunst, 2015, p. 251-280.

Gifts from Jerusalem Jews to the Austro-Hungarian Monarchs: Identities, Otherness, and Belonging. Oldenburg: De Gruyter, 2022.